

YETİŞKİNLERİN OKUMA-YAZMAYI UNUTMA NEDENLERİ

Doç. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Problem

2000'li yıllara yaklaştığımız şu günlerde dünyamız bir taraftan önemli bilimsel gelişmelere sahne olurken, diğer taraftan da ciddi sorunlarla yüz yüze bulunmaktadır. Bu iki uç noktanın yaşandığı alanlardan birisi de kuşkusuz eğitim alanıdır.

Eğitim alanındaki ilerlemelerden çok sayıda kişi yararlanmaktadır. Ancak bu hizmetten yeterince ya da hiç yararlanamayan büyük bir kitle de bulunmaktadır. Bunlar Unesco'nun 1990 yılı istatistiklerine göre dünyamızda sayıları 1 milyarı bulan okumaz-yazmazlardır. Okumaz-yazmazlık sorununun büyüklüğünü hissettirmek, bu konuda kamuoyu oluşturmak, sorunu yaşayan ülkeler arasında bir işbirliği kurmak amacıyla Unesco 1990 yılının "Dünya Okuma-Yazma Yılı" olarak ilan edilmesini sağlamıştır. Unesco, 1990-2000 yılları arasındaki 10 yıllık sürede gerekli çalışmaların yapılarak dünyamızın 2000'li yıllara okuyazar olarak girmesini hedeflemektedir. Bu amaçla okumaz-yazmazlık sorunun çeşitli yönlerini ele almakta, incelemekte ve bir an önce çözme-ye çalışmaktadır.

Okumaz-yazmazlık sorunu içerisinde önemli bir yer tutan konu da "okuma-yazmanın unutulması"dır. Bu durum Fransızca "Alettrisme" olarak ifade edilmektedir. Alettrisme her ne kadar yeni bir kelime olsa da bununla anlatılmak istenen eskiden beri var olan bir olgudur. 1980 yılı başında sanayileşmiş ülkelerde farkedilen ve gittikçe sayıları artan "alettres" ler (okuma-yazmayı unutanlar), okuma-yazmayı öğrenmiş, ancak, hiç okuyup yazmadıklarından, zamanla bu becerilerini kaybetmektedirler.

Fransa'da tahminler yetişkin nüfusun % 15'inin okuma-yazmayı unuttuğu doğrultusundadır. Ancak, yapılan bir araştırma yetişkin nüfusun % 36'sının hiçbirsey okuyup-yazmadığını göstermektedir. Bu nedenle yetişkin nüfusun % 15'inin tekrar okumaz-yazmazlığa düştüğü,

birbaşka ifadeyle “alettres” oldukları sanılmaktadır. Macaristan’da yetişkin nüfus üzerinde yapılan bir araştırmada, yetişkinlerin % 30’unun hiçbirşey yazıp-okumadıkları; mektup yazmadıkları, form doldurmadıkları belirtilmekte ve bunların % 2,9’unun ise okuma-yazmayı tamamen unuttukları açıklanmaktadır (Unesco, 1989. s. 10). Amerika Birleşik Devletleri’nde 1983 yılında yapılan bir araştırmaya göre ise 17 yaşındaki gençlerin % 13’ünün okuma-yazmayı unuttuğu, bunun etnik grup gençliğinde daha da yükseldiği ve % 40’a ulaştığı belirtilmektedir (Kallen, 1987. s. 229). İngiltere’de 1970 yılı başında British Association of Settlements tarafından yürütülen araştırmaya göre, 16 yaşındaki gençlerin % 7-10’u erkenden okulu terketmekte ve bunlar belirli bir süre sonunda okuma-yazmayı unutmaktadırlar. Bu tür okumaz-yazmazların sayısının 2 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir (Unesco 1989. s. 10). Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üye ülkelerde ise yetişkin nüfusun % 4 ile % 6’sının okuma-yazmayı unuttuğu açıklanmaktadır (Kallen, 1987. s. 229).

Okuma-yazmayı unutmada Ülkemizin de ciddi eğitim sorunlarından birisidir. 1985 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerine göre 10 milyonu aşkın okumaz-yazmazımız bulunmaktadır Bunlar hiç okula gitmemiş, ya da kısa sürede terketmiş kişilerdir. Ancak, okula gitmiş, yani ilkökul bitirmiş, sonraki yıllarda ise okuma-yazmayı unutmuş yetişkinlerimiz de vardır. Bunların sayılarının ne olduğu ile ilgili yeterli veriler bulunmamaktadır.

Okuma-yazmayı unutmada çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Esperandieu, yetişkinlerin okuma-yazmayı unutmaya nedenlerini; okuma-yazmanın okul sırasında yeterince öğrenilememesi, sık sık okulun terk edilmesi ve sınıfta kalma, sosyal çevre, işsizlik, okuma-yazma becerilerinin günlük yaşamda yeterince kullanılmaması, vb. olarak belirtmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde, American Enterprise Institute For Public Policy Research tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre okuma-yazmayı unutmaya nedenleri şöyle açıklanmaktadır: Okuma-yazmayı unutanların büyük bir çoğunluğu bu becerilerini kullanmamakta, hiç gazete almamakta veya okumamaktadırlar. Bunlar kitap da almamakta, okumamakta ve hiç kitap bulundurmamaktadırlar. Gidererek okuma-yazma becerileri azalmakta, belirli bir süre sonra okumaya girişmeler bile bu becerilerini kaybettiklerinden okuduklarını anlayamamaktadırlar. Diğer taraftan, radyo ve televizyon gibi görsel ve işitsel araçların yaygınlaşması da yetişkinlerin okuma-yazmayı unutmada önemli rol oynamaktadır. Çünkü, yetişkinler günlük gelişmeleri bu tür

araçlardan izlemeyi tercih etmektedirler. Bir başka önemli neden de okul sırasında çocuklara okuma-yazmanın sevdirmemesi ve bu becerinin alışkanlık haline dönüştürülmemesidir. Okul sırasında okuma-yazmayı sevmeyen ve bunu günlük yaşamında kullanamayan yetişkin zamanla okumaz-yazmazlığa düşmektedir (Unesco, 1989. s. 10).

Söz konusu unutma durumları ve nedenleri Ülkemizde de yaşanmaktadır. Bu konuda ilkokulun payının olduğu bilinmektedir. Bilindiği üzere, ilkokulun Ülkemiz yetişkinlerine katkısı sınırlı bulunmaktadır. Özellikle, yetişkinlerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmelerini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Kaya'ya göre, ilkokul bitirip köyde kalanların büyük çoğunluğu çiftçi olmaktadır. Bunlar ilkokulda herhangi bir beceri kazanmadıklarından ve çiftçiliği geliştirecek daha verimli teknikler de öğrenmediklerinden, Türkiye'de ilköğretim ekonomik kalkınmaya herhangi bir katkıda bulunmamaktadır (Kaya, 1977. s. 138).

Diğer taraftan, ilkokul programının çevreye dönük olmaması, ansiklopedik bilgilerle yüklü bulunması, topluma katkısı giderek sınırlanmaktadır. Milyonlarca genç, ilkokul sıralarında kendisi için gerekli temel bilgi ve beceriyi alamadan mezun olmaktadır. Bu durum 5.9. 1990 tarihinde Tayland'da yapılan "Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı"nda da temel amaç olarak ele alınmış ve temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusunda hareket ilkeleri saptanmıştır.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, ilkokul sırasında gerekli bilgi ve beceriyi kazanamayan yetişkin, zamanla okuma-yazma faaliyetlerinden uzaklaşmakta ve giderek okumaz-yazmazlığa düşmektedir. Malezya'da yapılan bir araştırmaya göre bu kişilerin sifra gelmeleri için üç yıl yeterli olmaktadır (Sasaoka, 1990. s. 3).

Yukarıda belirtilen hususlardan yola çıkılarak, Ülkemiz yetişkinlerinin okuma-yazmayı unutmalarında hangi nedenlerin etkili olduğunun belirlenmesi ihtiyacı duyulmuş ve araştırma bu nedenle gerçekleştirilmiştir.

Amaç

Ankara ili Mamak ilçesi, ilçe merkezinde yaşayan 18 ve daha yukarı yaşlardaki ilkokul mezunu yetişkinlerin, okuma yazmayı unutma nedenleri hakkındaki görüşlerinin neler olduğunun belirlenmesinin genel amaç olarak ele alındığı bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Yetişkinlerin demografik özellikleri nelerdir?
 - a) Cinsiyet, yaş, medeni durum ve doğum yerlerine ilişkin bilgiler nelerdir?
 - b) Kentte kalış süreleri ve çalışma durumlarına ilişkin bilgiler nelerdir?
2. İlkokulu bitirme durumlarına ilişkin bilgiler nelerdir?
 - a) İlkokulu bitirme durumu, süresi ve diploma derecesi nedir?
 - b) İlkokulu bitirdikten sonra geçen süre ile ilkokul bitirdiği yere ilişkin bilgi nedir?
3. Bir üst öğrenim kurumuna gitme veya yaygın eğitim etkinliklerine katılma durumları nelerdir?
 - a) Bir üst öğrenim kurumuna gitmek istemişler midir? İstememişlerse nedenleri nelerdir?
 - b) Yaygın eğitim etkinliklerine katılma durumları ile katıldıkları etkinliklerin türü ve sayısı nedir?
4. Aile ile sosyal çevresinin okur-yazarlık durumu nedir?
 - a) Anne-baba ve kardeşlerinin okur-yazarlık durumları nedir?
 - b) Eş ve çocuklarının okur-yazarlık durumları nedir?
 - c) Komşularının okur-yazarlık durumları nedir?
5. Yetişkinlerin çalışma ve ekonomik durumlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
 - a) Yetişkinlerin çalışma ve ekonomik durumları nedir?
 - b) Çalışanların işlerinden memnun olma durumları nedir?
 - c) Mevcut bilgileri işleri için yeterli midir?
6. Yetişkinlerin okuma-yazmayı kullanma durumları nedir?
 - a) Günlük ev ve iş yaşamlarında okuma-yazmayı ne kadar sıklıkla kullanmaktadırlar?
 - b) Günlük ev ve iş yaşamları ile ilgili neleri okuyup yazmaktadırlar?
7. Yetişkinlerin basın ürünlerinden yararlanma durumları nedir?
 - a) Gazete, dergi vb. basın ürünlerini alma durumları nedir?
 - b) Kitap, roman vb. basın ürünlerini alma durumları nedir?
 - c) Kütüphane ve eğitim odalarına gitme durumları nedir?

8. Televizyon yetişkinlerin okuma-yazma faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte midir?
 - 1) Televizyon izleme durumları nedir?
 - b) İzleme süresi, izlenen program vb. hususlar nelerdir?
9. Okuma-yazmayı unutmada, ilkokulda kazandırılmak istenen bilgi ve becerilerin rolü var mıdır?
10. Boş zamanlarını nasıl değerlendirmektedirler?
11. Şu andaki okuma-yazma durumları nelerdir?

Önem

Yetişkinlerin okuma-yazmayı unutma nedenlerini araştıran bu çalışmanın, yetişkinler için düzenlenecek;

1. Okuma-yazma çalışmalarının daha etkin ve verimli hale getirilmesine,
2. Okuma-yazma programlarının geliştirilmesine,
3. İlkokul programının işlevsel bir hale getirilmesine,
4. Okumaz-yazmazlığı önleme çalışmalarına,

yardımcı olacağı beklenmektedir. Diğer taraftan, çok önemli bir konu olduğu halde bugüne kadar hiç araştırılmamış olması da büyük bir eksikliktir. Bu araştırma ile duyulan söz konusu eksikliğin az da olsa giderilmesine çalışılacaktır.

Sayıtlar

Bu araştırmanın dayandığı sayıtlar şunlardır:

1. Yetişkinlerin okuma-yazmayı unutma nedenleriyle ilgili verdikleri bilgiler doğru ve samimidir.
2. Seçilen araştırma yöntemi araştırmanın amacına uygun ve yerlidir.
3. Araştırma için mahalle muhtarlarından alınan bilgiler doğru ve geçerlidir.

Sınırlamalar

1. Araştırma, Ankara İli Mamak İlçesi, ilçe merkezinde bulunan mahallelerde yaşayan yetişkinlerle sınırlıdır. Bu nedenle sonuçlar bu alana genellenebilir.

2. İlkokul mezunu olup 18 yaşını aşan ve okuma-yazmayı unutan yetişkinlerle sınırlıdır.

3. Ankara ili Mamak İlçesi'nde bulunan Ege, Kartaltepe, Mutlu ve Tuzluçayır Mahalleleri yetişkinleri ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Ankara ili Mamak İlçesi, İlçe merkezinde yer alan Ege, Kartaltepe, Mutlu ve Tuzluçayır Mahallelerinde oturan 18 ve daha yukarı yaşlardaki ilkökul mezunu yetişkinlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın amacına uygun, ulaşılabilir ve genellemelerin daha rahat yapılabileceği bir evren belirlemesi yoluna gidilmiş ve bu amaçla öncelikle Mamak İlçesi seçilmiştir. Çünkü Mamak İlçesi Ankara ili merkezinde bulunan ilçeler arasında okumaz-yazmazlık oranının en yüksek olduğu ilçedir.

Mamak İlçesi'nde 1989 yılı Ekim ayı itibariyle 47 mahalle bulunmaktadır. Mahallelerin alfabetik sıraya göre listesi aşağıda verilmektedir:

1. Abidin Paşa Mahallesi,	25. Karaağaç "
2. Akdere "	26. Kayaş "
3. Altiğaç "	27. Kazım Orbay "
4. Araplar "	28. Köstence "
5. Aşık Veysel "	29. Küçük Kayaş "
6. Bahçeler İçi "	30. Küçük Kartaltepe "
7. Balkehriz "	31. Misket "
8. Bahçeler Üstü "	32. Mutlu "
9. Boğaz İçi "	33. Peyami Safa "
10. Bostancık "	34. Saim Kadın "
11. Çağlayan "	35. Şafaktepe "
12. Çiğiltepe "	36. Şahap Gürler "
13. Demirlibaççe "	37. Şahintepe "
14. Derbent "	38. Şehit Gengiz Topel "
15. Dostlar "	39. Şirintepe "
16. Ege "	40. Tuzluçayır "
17. Ekin "	41. Türközü "
18. General Zeki Doğan "	42. Üreğil "
19. Gülseren "	43. Yatık Musluk "
20. Gülveren Mahallesi, "	44. Yeni Bayındır "
21. Harman "	45. Yeni Kartaltepe "
22. Hürel "	46. Yeşilbayır "
23. Hüseyin Gazi "	47. Yukarı İmrahor "
24. Kartaltepe "	

Yukarıda isimleri verilen 47 mahallenin tamamına ulaşılması mümkün olamayacağından, ayrıca, araştırmacının araştırmayı tek başına yapmasından ve mali desteğinin olmamasından dolayı bir çalışma evreni oluşturulmasına gerek duyulmuştur. Bu nedenle, 5 mahallenin belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu 5 mahalleyi belirleyebilmek için birden 10'a kadar rakamların yazıldığı kağıtlar bir torbaya konularak içlerinden birisi alınmıştır. Bulunan sayı 8 olduğundan alfabetik sıraya göre sekizinci sırada bulunan Bahçeler Üstü, 16. sırada bulunan Ege, 24. sırada bulunan Kartaltepe, 32. sırada bulunan Mutlu ve 40. sırada bulunan Tuzluçayır Mahalleleri çalışma evreni olarak alınmıştır. Ardından yapılan incelemeler sonucu Bahçeler Üstü Mahallesi'nin çok dik bir yamaça kurulu olması, evlerin birbirine girişik ve sokakların çok açık olmaması, ayrıca, sokak isimlerinin çoğunun yazılı olmaması ile mahalle muhtarından gerekli desteğin görülememesi üzerine bu mahalle araştırma kapsamı dışında kalmıştır. Böylece, araştırmanın yürütülmesi 4 mahallede gerçekleştirilmiştir.

Mahalle muhtarlığı kayıtlarına göre söz konusu mahallelerde 18 ve daha yukarı yaşlardaki yetişkinlerin sayıları şöyledir:

Ege Mahallesi	14.495	yetişkin
Kartaltepe	3.848	yetişkin
Mutlu Mahallesi	11.667	yetişkin
Tuzluçayır Mahallesi	4.636	yetişkin
Toplam	34.646	yetişkin

Yukarıda verilen rakamlar Ekim 1989 tarihine ait olup bu toplamın yani 34.646 yetişkinin 12.342'sinin ilkökul mezunu olduğu aynı kayıtlardan çıkarılmıştır.

Özetlemek gerekirse, araştırmanın evreni Ankara İli Mamak İlçesi, ilçe merkezinde yer alan Ege, Kartaltepe, Mutlu ve Tuzluçayır Mahalleleri'nin 18 ve daha yukarı yaşlardaki ilkökul mezunu 12.342 civarındaki yetişkinlerinden oluşmaktadır.

Evreni oluşturan yetişkinlerin tümüne ulaşılacağından ayrıca örneklem alınmasına gerek duyulmamıştır. Böylece araştırmanın evren ve örneklemi anılan mahallelerde yaşayan 18 ve daha yukarı yaşlardaki ilkökul mezunu yetişkinlerden oluşmaktadır.

Veriler ve Toplanması

Araştırmada kullanılan verileri toplayabilmek için iki yol izlenmiştir:

1. İlgili litteratür taranmış,
2. Evren ve örnekleme giren yetişkinlerin bilgilerine başvurulmuştur.

1. *Literatür Tarama* : Dünyada ve Ülkemizde 1900 yılından günümüze kadar bu konu ile ilgili bulunabilen yerli ve yabancı kaynaklar taranmıştır.

2. *Yetişkinlerden Bilgi Toplama* : Söz konusu mahallelerde oturan yetişkinlerden ilkökul mezunu olup da okuma-yazmayı unutanların belirlenmesi, herbir ailedeki aileyi tanıyan ve 18 yaşın üzerinde olan yetişkinlerle görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bunun için bilgi toplama aracı geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bilgi toplama aracının uygulanabilmesi için önce izin alınması çalışmalarına girilmiştir. Bu hususta 31.1.1990 gün ve 510 sayılı dilekçe ile A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanlığı'na başvurulmuştur. Dekanlığın 7.2.1990 gün ve 568 sayılı yazısı ile Ankara Valiliği'ne müracaat edilmiş ve Ankara Valiliği Emniyet Müdürlüğü'nün 21.2.1990 tarihli Onay'ı ile de uygulama izni alınmıştır. Araştırma Şubat, Mart ve Nisan 1990 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Toplanan bilgiler araştırmacı tarafından çarşaf listelere dökülmüş, frekans dağılımları ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Bu işlemlere dayalı olarak araştırma sonuçları ortaya çıkarılmıştır. Verilerin sayılması ve yüzdelerinin hesaplanması araştırmacı tarafından hesap makinası ile yapılmıştır.

BULGULAR VE SONUÇ

Yöntem kısmında da belirtildiği gibi araştırmanın sorularına cevap aramak amacıyla araştırmacı tarafından, 50 sorudan oluşan bir bilgi toplama aracı geliştirilmiş, ön denemesi yapıldıktan sonra uygulanmıştır.

Yine önceden de açıklandığı gibi, mahalle muhtarlığı kayıtlarına göre Ege, Kartaltepe, Mutlu ve Tuzluçayır Mahallelerinde yaşayan 18 ve daha yukarı yaşlardaki ilkökul mezunu olan 12.342 yetişkinden okuma yazmayı unuttuğunu belirten 200 yetişkinle görüşülmüştür. Bu çer-

çevrede elde edilen bulgular araştırma sorularına paralel olarak 11 başlık altında ele alınmaktadır.

1. Yetişkinlerin demografik özellikleri:

Araştırma kapsamına giren 200 yetişkinin cinsiyete göre dağılımında, erkeklerin % 20'yi, kadınların ise % 80 ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Evli olup olmadıklarına bakıldığında, yetişkinlerin % 92 sinin evli, % 3'ünün ise bekar olduğu anlaşılmaktadır. Yaş durumları incelendiğinde, çoğunluğunun, % 66.5'inin 28-47 yaşları arasında olduğu saptanmıştır. Yetişkinlerin tamamına yakını, yani % 84.5'i köyde doğmuştur. Geriye kalanı şehir ve ilçede doğmuştur. Ankara'da oturma sürelerine ilişkin bulgular analiz edildiğinde, yetişkinlerin % 66'sının 6-25 yıldır Ankara'da oturduğu belirlenmiştir.

Kısaca okuma-yazmayı unutan yetişkinlerin çoğunluğu kadın ve evli olup, 28 ve daha yukarı yaşlardadır. Yine çoğunluğu köyde doğmasına rağmen, 6-25 yıldır Ankara'da oturmaktadır.

2. Yetişkinlerin İlkokulu bitirme durumları:

Yetişkinlerin ilkokulu bitirme durumlarına ilişkin bulgular özetle şunlardır: Yetişkinlerin 3/4'ü, yani % 72.5'i ilkokula 5 yıl devam ederek bitirmişlerdir. İlkokulu 3 yıl okuduktan sonra dışarıdan bitirenler % 9'u, ilkokulu önce terkedip sonra dışarıdan bitirenler % 3'ü, Okuma-yazma kursuna katıldıktan sonra bitirenler % 10'u ve Okuma-yazmayı kendi kendine öğrendikten sonra ilkokulu dışarıdan bitirenler % 5.5'i oluşturmaktadır. Bu durumda, ilkokulu 5 yıl okuyarak bitirenlerde de, dışarıdan bitirenlerde de okuma-yazmayı unutma olgusu görülmektedir.

İlkokulu 5 yıl okuyarak bitiren yetişkinlerin ilkokulu kaç yılda bitirdikleri incelenmiş ve % 80.7'si ile çoğunluğunun hiç kalmadan 5 yılda bitirdikleri, % 11.7 sinin 6 yılda, % 4.1'inin 7 yılda, % 1.4'ünün 8 yılda ve % 2.1'inin de 9 yılda bitirdikleri anlaşılmıştır.

İlkokul diploma derecelerine bakıldığında, yetişkinlerin % 40.6'sının ilkokul diploma derecesi "İYİ", % 25'inin "PEKİYİ", %21'inin "ORTA", % 8'inin de "BAŞARILI" olduğu saptanmıştır. Buradan, okuma-yazmayı unutanların çoğunluğunun diploma derecelerinin "İYİ" ile "PEKİYİ" olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yetişkinlerin % 67.5'i köy ilkokullarından mezun olmuşlardır. Şehirde mezun olanlar % 22.5'i, ilçe ilkokullarından mezun olanlar ise

% 8.5'i oluşturmaktadır. Bu durumda, yani köy ilkokullarından mezun olan yetişkinlerde okuma-yazmayı unutmamanın daha çok olmasının; bu ilkokullarda iki, üç, hatta beş sınıfın bir arada eğitim görmesi, öğretmen azlığı, kaynak-kitap, araç-gereçlerin yeterince olmaması veya köy ortamında eğitime fazla değer verilmeyişi gibi nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

İlkokulu bitirdikten sonra geçen süreye ilişkin veriler analiz edildiğinde, yetişkinlerin % 66'sının ilkokulu 16-31 yıl önce bitirdikleri ortaya çıkmaktadır. Buradan İlkokulu bitirdikten sonra geçen sürenin artması da unutmada bir neden olmaktadır. Diğer taraftan, yetişkinlerin büyük çoğunluğu ilkokuma ve yazmayı 1968 yılından önce öğrenmişlerdir. Bilindiği gibi 1968 öncesi yıllarda ilkokullarımızda eski ilkokul programı uygulanmakta ve ilkokuma-yazma öğretimi de harf yöntemine göre yapılmaktaydı. Buradan, okuma-yazmayı unutmada, okuma-yazma öğretiminin harf yöntemiyle yapılmasının da etkisinin olduğu söylenebilir.

Kısaca, yetişkinlerin çoğunluğu hiç kalmadan ilkokulu 5 yıl okuyarak bitirmiş olup diploma dereceleri "İYİ" ve "PEKİYİ" dir. Yine, yarıdan fazlasının köy ilkokullarından mezun olduğu ve ilkokulu bitirmelelerinden bu yana 16-31 yıl geçtiği görülmektedir.

3. Bir üst öğrenime gitme durumu:

Yetişkinlere ilkokulu bitirdikten sonra ortaokula gitmek isteyip istemedikleri sorulmuş ve % 53'ünün gitmek istemedikleri anlaşılmıştır. Ortaokula gitmek istememe nedenlerinin neler olduğu araştırılmış ve % 34.9'unun bulunulan yerde ortaokul olmamasından, % 14.1'inin vakit bulamamasından, % 12.3'ünün ihtiyaç duymamasından, % 9.4'ünün okumayı sevmediğinden, % 5.7'sinin ilkokulu zor bitirdiğinden, % 18.9'unun ailesinin izin vermemesinden ve % 3.8'inin de erken evlenerek çocuk sahibi olmasından dolayı ortaokula gitmedikleri saptanmıştır.

Yetişkinlerin yaygın eğitim etkinliklerine katılma durumlarıyla ilgili veriler analiz edildiğinde % 78.5'inin bu tür etkinliklere katılmadıkları tespit edilmiştir. Katılmayanların % 75'i katılmama nedeni olarak, çevrede bu tür kursların olmaması, vakit bulamama, ihtiyaç duymama, kurslara katılmayı sevmeme, küçük çocuklarının olması gibi nedenleri ileri sürmüşlerdir. Ancak, % 25.5 gibi bir kısmı da okuma-yazmayı unuttuklarından katılmadıklarını belirtmişlerdir. Görüldüğü gi-

bi okuma-yazmayı unutma yaygın eğitim etkinliklerine katılmayı da da önlemektedir. Yaygın eğitim etkinliklerine katılanlara hangi tür kurslara katıldıkları sorulmuş ve % 27.8'inin okuma-yazma kurslarına katıldıkları öğrenilmiştir. Bu bulgu, söz konusu yetişkinlerin okuma-yazmayı unuttuklarının farkında olduklarını ve bu sorunlarını çözmek içinde yaygın eğitim kurslarına katıldıklarını göstermektedir.

Özetle, yetişkinlerin okuma-yazmayı unutmaları, yaygın eğitim etkinliklerine katılmaları engellenmekte, katılanların da döne döne okuma-yazma ile uğraşmalarına neden olmaktadır.

4. Aile ve sosyal çevrenin okur-yazarlık durumu:

Yetişkinlerin % 84.5'inin annesi, % 31.5'inin babası, % 17.5'inin kızkardeşi, % 15.5'inin de erkek kardeşi okumaz-yazmazdır. Bir öğrenim kurumundan mezun olmamış, ancak, okur-yazar olduğu belirtilen anne, baba kız ve erkek kardeşe ilişkin yüzdeler şöyledir: % 10'unun annesi, % 53.5'inin babası, % 35'inin kız kardeşi, % 27.5'inin erkek kardeşi okur-yazardır. Hiçbirinin annesi ortaokul mezunu değildir. Ancak % 1.5'inin babası, % 7.5'inin kızkardeşi, % 21.5'inin de erkek kardeşi ortaokul mezunudur. Özetle, okuma-yazmayı unutan yetişkinlerin ailelerinde de okumaz-yazmazlık yaygın olarak görülmektedir.

Evli 184 yetişkinin eş ve eşlerinin ailelerinin okur-yazarlık durumlarına ilişkin bulgularda da okumaz-yazmazlık yaygın olarak görülmektedir. Yetişkinlerin % 86.5'inin kayın validesi, % 54.9'unun kayın pederi, % 24.5'inin görümcesi, % 15.2'sinin kayın biraderi, % 14.7'sinin de eşinin okumaz-yazmaz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Komşuların okur-yazarlık durumuna gelince % 50'sinin komşularının çoğu, % 35'inin komşularının yarısı okumaz-yazmazdır. Bir başka deyişle, okuma-yazmayı unutan yetişkinlerin aile ve sosyal çevresinin genellikle okumaz-yazmaz oluşu yetişkinlerin okuma-yazmayı unutmalarında önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

5. Yetişkinlerin çalışma ve ekonomik durumları:

Yetişkinlerin % 76'sı maddi durumlarının orta ve ortanın altında olduğunu belirtmektedir. Bunun üzerine "Çalışıyor musunuz?" sorusuna ise % 18'i "Hayır" cevabını vermektedir. Bunların da % 87'si ev hanımı olduğunu belirtmektedir. Çalışanların % 52.7'sinin İşçi, % 15.6'sının hizmetli, % 10.5'inin de küçük esnaf olduğu anlaşılmaktadır. Çalışanla-

ra “işlerinden memnun olup olmadıkları” sorulmuş ve çoğunun “oldukça”, “az” ve “hiç” memnun olmadıkları saptanmıştır. İşinden “çok fazla” memnun olan yetişkin çıkmamıştır. İşinden memnun olmayan yetişkinlere, memnun olmama nedenleri sorulduğunda, işin zorluğu, güvenliğinin olmaması, maddi imkanların sınırlı olması gibi nedenler ileri sürülmektedir. Ayrıca, % 39.5’i de yeni bir iş aradıklarını söylemektedirler. Yeni bir iş aramayanlar % 60.5’i oluşturmakta ve bunların % 52.2’si daha önce iş aradıklarını, ancak, bulamadıklarından artık iş aramadıklarını belirtmektedirler. Buna neden olarak da yeterli bilgi ve becerilerinin olmaması ile okuma-yazmayı unuttularını söz konusu etmektedirler.

Yukarıdaki bulgulardan, yetişkinlerin çoğunun ekonomik durumunun orta” ve ortanın altında olduğu, genellikle ev hanımı olduklarından çok azının çalışmakta olduğu ve işlerinden memnun olmadıkları, buna neden olarak da mevcut bilgilerinin işleri için yeterli olmadığı ve okuma-yazmayı unuttuklarından da sıkıntı çektikleri sonucu çıkmaktadır.

6. Yetişkinlerin okuma-yazmayı kullanma durumları:

Önce çalışan yetişkinlere, işlerini yaparken okuma yazma ve hesap yapma faaliyetlerini ne derece yerine getirdikleri sorulmuş ve % 78.9’unun “hiç” okumadığı, % 65.8’inin “hiç” yazmadığı, % 31.6’sının da “hiç” hesap yapmadığı öğrenilmiştir. Bu bulguya dayalı olarak yetişkinlerin iş yaşamlarında, okuma-yazma faaliyetlerine yeterince yer vermemeleri giderek bu becerilerini unuttularında bir neden oluşturduğu söylenebilir. Okuma-yazmayı unuttukları için de daha iyi işler bulamamakta ve mevcut işlerini de geliştirememektedirler.

Hemen ardından günlük yaşamlarında okuma-yazma ve hesap faaliyetlerinin “ne kadar” yerine getirildiği sorulmuş ve 200 yetişkinin % 38.5’unin günlük yaşamında “hiç” okumadığı, % 40’ının “hiç” yazmadığı ve % 24’ünün de “hiç” hesap yapmadığı saptanmıştır. Bunun üzerine günlük yaşamda çok gerekli olan, günlük yazma, kişisel bilgileri not etme, gazeteden birşeyler yazma, yemek tarifi, isim, adres, kutlama kartı, mektup, not, pusula, dilekçe vb. şeyleri yazma, beyanname ve işe başvuru formu doldurma gibi hususları “nekadar” sıklıkla yerine getirdikleri sorulmuş, çoğunluğu, söz konusu bu konuların hiçbirini yerine getirmediğini söylemiştir. Kitap, dergi, roman, günlük gazete, ilaç kutuları, reklam yazıları, araç-gereçleri kullanma rehberlerini “ne kadar” sıklıkla okudukları sorusuna yine çoğunluğu “hiç” okumadık-

larını, belirtmişlerdir. Ancak, eve gelen mektup, telgraf fatura, dükkan levhaları, otobüs yazıları ve malların fiyatlarını ara sıra okuduklarını açıklamaktadırlar. Hesap yapmaya gelince, genellikle zihin hesabı yaptıklarını, sayı sayabildiklerini, aile bütçesini çoğunlukla hesapladıklarını ve paraları tanıdıklarını söylemektedirler. Ancak, çoğunluğu rakamları karıştırdıklarını, yazarak, toplama, çıkarma, bölme ve çarpma yapmadıklarını belirtmektedirler.

Özet olarak, yetişkinler, günlük ev ve iş yaşamlarında okuma yazmayı genellikle kullanmamakta, ancak, çok zorunlu durumlarda eve gelen fatura, telgraf ve mektuplarla, otobüs yazılarını ara-sıra okumakta, ev ve aile ile ilgili hesaplamaları da zihin hesabı ile gerçekleştirmektedirler.

7. Yetişkinlerin basın ürünlerinden yararlanma durumu:

Yetişkinlere bugüne kadar "hiç kütüphaneye gidip gitmedikleri" sorulmuş, % 80.5'inden "hayır" cevabı alınmıştır. Kütüphaneye gitmeme nedeni olarak, ihtiyaç duymama, zaman bulamama ve okuma-yazmayı unutma gibi nedenler ileri sürülmüştür. Yakın çevrelerinden kitap, dergi, gazete gibi basın ürünlerini isteyip istememe hususunda ise % 48'i "hiç" istemediğini, % 45'i de "ara sıra" istediğini bildirmektedir. Arasına ve oldukça kitap isteyen yetişkinlere "ne tür" kitaplar istedikleri sorulmuş, çoğunlukla yemek, sağlık ve din ile ilgili kitaplar istendiği öğrenilmiştir.

Evlerine basın ürünlerini alma durumuna gelince, çoğunluğunun evine gazete, dergi ve çeşitli kitaplar yılda bir kez girmekte ya da hiç girmemektedir. Evlerinde kendilerine ait kitapların olup olmadığı araştırılmış, % 15.6'sının "hiç" kitabının olmadığı, diğerlerinin ise sağlık, yemek, örgü, biçki-dikiş ve dini konulardaki kitaplara sahip oldukları görülmüştür.

Yukarıdaki bulgular, yetişkinlerin basın ürünlerinden fazla yararlanamadıklarını göstermektedir. Gazete, dergi, kitap gibi basın ürünlerini yılda bir kez almakta ya da hiç almamaktadırlar. Çoğunluğu çevrelerinden bu tür basın ürünlerini de istememekte ve kütüphaneye de gitmemektedirler. Kısaca okumamaktadırlar.

8. Yetişkinlerin televizyon izleme durumları:

Okuma-yazmayı unutan yetişkinlerin televizyon izleme durumlarına gelince, % 66.5'inin sürekli televizyon izlediği görülmektedir. Sürekli televizyon izleyenlerin % 48.1'inin yaşantılarında önemli bir değişiklik-

liğin olmadığı, % 27.1'inin ev işlerine daha az zaman ayırdığı, % 24.8'inin de okuma ve yazmaya fazla zaman ayıramadıkları, incelemeler sonucu bulunmuştur. Kısaca sürekli televizyon izleyen yetişkinlerin yarısı sürekli TV izlediklerinden ev ve okuma-yazma faaliyetlerine daha az zaman ayırdıklarını bildirmektedirler. Böylece sürekli televizyon izlemenin okuma-yazma becerilerinin unutulmasında payı olduğu açığa çıkmaktadır.

9. Yetişkinlerin ilkokul hakkındaki görüşleri:

Yetişkinlerin yarısından fazlası ilkokulda okutulan Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Tabiat Bilgisi, Din Bilgisi, Türkçe, Matematik, Resim-İş ve Müzik Derslerinden sonraki yaşamlarında "hiç" yararlanamadıklarını, çok azı da zaman zaman yararlandıklarını belirtmektedirler. Hiç yararlanamayanlara," ilkokullarda ne tür bilgilerin verilmesini istersiniz?" sorusu sorulmuş, genellikle günlük yaşamla ilgili bilgi ve beceriler, dikiş-nakış, sanat, ev ekonomisi, çocuk bakımı ile daha iyi Türkçe ve Matematik öğretilmesini istemişlerdir. Şu anda % 41.5'inin çocuğu ilkokula devam etmekte ve bunların çoğu da çocuklarına öğretilen bilgilerin ileriki yaşamlarında fazla yararlı olamayacağı görüşündedirler. Görüldüğü gibi yetişkinler ilkokullarda verilen bilgi ve becerilerin günlük yaşam için fazla yararlı olmadığı görüşünü taşımaktadırlar. Çocuklarının ilkokuldaki başarı durumları ayrıca sorulmuş ve % 37.5'inin çocuğunun ilkokulda "başarısız" olduğu saptanmıştır. Başarısızlığın nedeni de anne-baba olarak çocuklarının okuldaki derslerine fazla yardımcı olamadıklarını söylemektedirler. Yardımcı olamama nedenleri ise okuma-yazmayı unutmaları ile ilkokulda öğretilen bilgilere değer vermemelerinden ileri gelmektedir.

10. Yetişkinlerin boş zamanlarını değerlendirme durumu:

Yetişkinlerin boş zamanlarını genellikle nasıl değerlendirdikleri araştırılmış ve sadece % 2.5'inin kitap, gazete vb. gibi materyalleri okuduğu, % 1'inin de mektup, kart vb. gibi şeyleri yazdığı saptanmıştır. Yetişkinlerin % 96.5'i boş zamanlarında televizyon izlemekte, sinemaya gitmekte, düğün, nişan gibi toplantılara katılmakta, komşu ve tanıdıkları ziyaret etmekte, el ve ev işleri yapmakta, bazıları da ek gelir getirici işlerle uğraşmaktadır.

11. Yetişkinlerin şu andaki okuma-yazma düzeyleri:

Okuma-yazmayı unutan yetişkinlerin şu andaki düzeylerinin ne olduğu araştırılmış, % 28'inin kelimeleri tam olarak okuyamadığı, %

25'inin okuduğu ancak yazamadığı, % 22.5'inin harfleri bildiği ancak heceleyemediği, % 13'ünün bazı harfleri karıştırdığı, % 7'sinin hesap yapamadığı ve % 4.5'inin de sayı sayamadığı, rakamları karıştırdığı anlaşılmıştır.

Görüldüğü gibi yetişkinlerin kimisi okumakta, ancak, yazamamakta, kimisi de sifıra doğru gelmektedir. Açılacak bir okuma-yazma kursuna katılıp katılmayacakları sorusuna ise % 15'i "katılıyorum" demektedir. Bu durum yetişkinlerin yarısının yine de okuma-yazma öğrenmeye istekli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Araştırma bulgularına dayalı olarak genellikle kadın ve evli olan yetişkinlerin ilkokulu bitirme durumları, ilkokulu köy ilkokullarında bitirmeleri, ilkokuma ve yazmayı harf yöntemine göre öğrenmeleri, ilkokul sıralarında okuma-yazmayı sevebilmeleri, okuma-yazma becerisini kullanmayı alışkanlık haline getirebilmeleri, yaygın eğitim etkinliklerine katılamamaları, aile ve sosyal çevrelerinde okuma-yazmazlığın yaygın olması, genellikle ev hanımı olmaları, çalışmamaları, çalışanların da yeterli bilgi ve becerilerinin olmaması nedeni ile daha iyi işler bulamamaları, günlük ev ve iş yaşamlarında okuma-yazmayı kullanmamaları, basın ürünlerinden yararlanmamaları, hiç basın ürünleri almamaları veya çevreden, kütüphaneden istememeleri, sürekli olarak televizyon izlemeleri, ilkokulda öğretilen bilgilerin günlük yaşamlarında yararlı olmadığı görüşünde olmaları ve boş zamanlarında okuma-yazmaya fazla yer vermemeleri, okuma-yazmayı unutmalarında önemli nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların önlenmesi için şu hususlar önerilebilir:

— Köy ilkokullarında daha iyi eğitim verilebilmesi için araç-gereç, öğretmen, kaynak kitap yönünden bu kurumların desteklenmesi sağlanmalıdır.

— Beş yıllık ilkokul yerine sekiz yıllık ilköğretim okullarının yaygınlaştırılmasına çalışılmalıdır.

— İllkokul sıralarında okuma-yazma sevdirmeli, bu becerinin sürekli kullanılmasına ve alışkanlık haline dönüştürülmesine çalışılmalı ve bu hususta ilkokul öğretmenleri aydınlatılmalıdır.

— Yaygın eğitim kurs ve seminerleri hızla yaygınlaştırılmalı, özellikle de kadınların katılımları artırılmalıdır.

— İşsizlik ile okumaz-yazmazlığın birbirine bağlantılı olduğu unutulmamalı ve bu çerçevede gerekli önlemler alınmalıdır.

— İlkokulu bitirdikten sonra yetişkinlere ilgi duydukları alanlarda kaynak kitap ve materyaller hazırlanarak ulaştırılmalı ve okumaları sağlanmalı, ayrıca yetişkin çevresi ile birlikte ele alınmalıdır.

— Yetişkinlerin günlük basın ürünlerinden yararlanabilmeleri için gezici kütüphanelere ağırlık verilmelidir.

— Yetişkinlerin sürekli televizyon izledikleri dikkate alınarak televizyon okulu gibi uygulamalarla okuma-yazma öğretimi faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. Ayrıca, bu hususta radyodan da yararlanmalıdır.

— Ülkemiz genelinde, okuma-yazmayı unutmaya aşamasına gelmiş ve unutmuş kişilerle ilgili araştırmalar çoğaltılmalı, bu kişilerin gerçek sayı ve durumları tespit edilmeli ve alınabilecek önlemler üzerinde çalışılmalıdır.

— Okuma-yazmayı unutmamanın gelişmiş ülkelerde de görüldüğü gerçeği dikkate alarak, söz konusu ülkelerle işbirliği kurularak ortak projeler yürütülmelidir.

— Ülkemizdeki okumaz-yazmazlık sorununun önemli bir boyutu olan okuma-yazmayı unutmaya olgusu çözülmediği müddetçe, okumaz-yazmazların da sürekli var olacağı ve giderek sayılarının artacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Esperandieu, V. Des illettes en France, Rapport au Premier Ministre. Paris. Documentation Française. (Etudes et Rapports)
- Güneş, Firdevs. A.Ü. EBF Okumaz-Yazmaz Yetişkinler Araştırması. Çağdaş Eğitim Dergisi Sayı: 154. Nisan 1990.
- Güneş, Firdevs. 1990 Dünya Okuma-Yazma Yılı. Milliyet Gazetesi. Düşünenlerin Düşünceleri Köşesi. 16 Eylül 1989.
- Gray, W.S. "Okuma ve Yazma Öğretimi. Çev.: Nejat Yüzbaşıoğulları. MEB Basımevi Öğretmen Kitapları No: 86 İstanbul 1975.
- Kallen, Denis. Echec et mauvais resultats scolaires: les nouveaux illettes. Perspectives. No: 62: Unesco. 1987.
- Kaya, Yahya Kemal. İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Eğitim Kalkınma Politika. Nüve Matbaası Ankara: 1977.
- Lowe, John. Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış. Çev.: Turhan Oğuzkan. Unesco Türkiye Milli Komisyonu. Ankara: 1985.
- Wells, Alan. Alphabetisation des adultes: son impact sur les jeunes au Royaume -Uni. Perspectives No: 62, Unesco 1987.
- Unesco, Objectifs: Alphabetisation, Automne, 1989.